

RESSENYES

ALDOMÀ, IGNASI (2012)

La batalla per l'aigua. Una proposta per superar els desconcerts hídrics i garantir la gestió integral del seu cicle a Catalunya

Lleida: Pagès, 199 p.

ISBN: 978-84-9975-213-6

«L'aigua s'ha anat fent un lloc en l'agenda social, tant pels seus excessos com, sobretot, per la seva escassetat; l'aigua ocupa cada cop més primeres pàgines i omple l'agenda d'institucions i governs.» Amb aquestes paraules, el geògraf Ignasi Aldomà actualitza bona part del discurs sobre la gestió de l'aigua plasmat en la seva anterior obra, *La lluita per l'aigua a Catalunya. De l'ús i abús a la gestió integral (1900-2007)* (Pagès, 2007). Cinc anys després, l'autor recull un conjunt d'anotacions, reflexions i propostes per tal de superar les disputes al voltant d'aquest recurs. Uns plantejaments que s'emmarquen en la preocupació global davant la gestió dels recursos naturals (com l'aigua i el sòl), però, sobretot, en la particularitat del territori català com a suma de la diversitat d'interessos i necessitats que comporta la gestió de l'aigua. Així, a més de l'aproximació teoricopràctica als aspectes físics i socials que en condicionen la disponibilitat de cap a cap de la geografia catalana, també s'entreveu la importància que per a l'autor representen les aportacions de qui se sent arrelat al territori. No podia ser d'altra manera

davant un dels promotors del Manifest de Vallbona —posterior Compromís per Lleida—, exemple de com la suma d'interessos particulars pot definir una determinada visió de conjunt.

Al llarg de gairebé dues-centes pàgines, l'obra s'estructura en set apartats temàtics més una breu recapitulació de les propostes aportades i una secció que inclou terminologia hidràulica de referència. La idea que es desprèn de la lectura d'aquest treball és la necessitat de sumar dues voluntats. D'una banda, cinc apartats que sumen la visió més descriptiva del debat al voltant de l'aigua, la radiografia d'aspectes coneguts com la disponibilitat de recursos hídrics, la condicionalitat dels usos tant a la capçalera com aigües avall, l'aposta pels aspectes ambientals i els cabals ecològics dels rius, la determinació de la política hídrica en la defensa d'interessos geoestratègics o el paper del regadiu en la configuració del model de país. De l'altra, la necessitat de ser propositiu i formular idees-força que donin resposta als principals motius de debat —si no de conflicte— generat els darrers anys al voltant de l'aigua i la seva gestió:

la necessitat de limitar els discursos simplistes en la confrontació entre el productivisme i l'ecologisme, l'aposta pel territori com a variable determinant en la configuració de les demandes socioeconòmiques i ambientals o la reformulació dels projectes hidràulics a partir de la participació ciutadana són alguns dels aspectes que remarca l'autor als dos darrers apartats.

El primer apartat, «De quina aigua parlem?», parteix d'una reflexió entorn del recurs aigua com un «element indispensable i indestriable de les nostres vides». Això permet a l'autor constatar com la societat modifica i adapta consums i disponibilitats a les exigències del propi desenvolupament socioeconòmic. Un fet que acaba originant el conflicte entre la satisfacció de les necessitats de la societat i els requeriments propis del cicle de l'aigua. Aldomà es pregunta per la forma d'abordar l'escassetat hídrica recurrent en els països mediterranis i trobar solucions a les dificultats econòmiques i als conflictes socials i territorials que aquesta origina. La gestió de l'episodi de sequera que va viure Catalunya entre el 2005 i el 2008, tot i no ser ni el primer ni segurament l'últim, ha esdevingut, en paraules d'Aldomà, «l'escenificació de les discussions tècniques que es produeixen a l'entorn de la gestió de l'aigua i el seu vessant sociopolític». Una aproximació que supera les fronteres geogràfiques i polítiques i que, progressivament, pren major rellevància en la normativa internacional. En paral·lel a les preocupacions per la degradació del medi ambient, l'atenció sobre el recurs aigua ha estat més visible. De les convencions a les cimeres internacionals, l'aigua ha conjugat la cobertura de les necessitats bàsiques de la societat amb la salvaguarda dels ecosistemes. Un binomi que s'ha entès com un limitant de la disponibilitat del recurs en funció dels usos i que xoca amb el paradigma hidràulic arrelat en bona part del territori i defensat pel model de gestió actual. Una perspectiva en

què «l'aigua que va al mar es perd» i, en conseqüència, «cal controlar-la a partir de la construcció d'embassaments». Amb el pas del temps, l'aposta per la reutilització de l'aigua i la promoció de les dessaladores com a «garantia» de disponibilitat hídrica —amb els costos econòmics i ambientals que se'n deriven— ha ocupat bona part del debat sobre el futur del model de gestió de l'aigua.

Al segon apartat de l'obra d'Aldomà, «L'aigua com a element bàsic del nostre model econòmic i de la societat», l'autor constata com «la domesticació del cicle de l'aigua és una de les grans conquestes de les societats occidentals en el segle XX». Un fet que contrasta amb les característiques del contorn mediterrani, on els usos i les demandes associades topen amb uns condicionants físics de precipitacions i recursos subterranis i superficials reduïts. Es reconeix que la difusió de les millores en matèria de gestió hídrica —en quantitat i qualitat— ha estat exponencial en temps i espai, però no s'obvia el pes de la conscienciació ciutadana al voltant del seu ús. L'escala social, el model d'expansió territorial o la tipologia d'habitatges també tenen un paper clau en el debat hídric. Aldomà també analitza l'atenció recent sobre el consum d'aigua en la producció d'aliments, així com la recurrent justificació del regadiu com a pràctica per fer-hi front. L'interès estratègic de l'aigua també ha recuperat l'atenció al voltant de la generació d'energia. En aquest sentit, l'energia hidroelèctrica és, en paraules d'Aldomà, «indispensable pel seu caràcter modulable en funció de la demanda, perquè aprofita un recurs renovable que retorna al riu i pel reduït cost de manteniment de les centrals, que duren fàcilment cent anys».

Tant la transformació del territori com l'augment de les captacions responen a la necessitat de cobrir les demandes creixents d'aigua de l'agricultura, la indústria i la ciutadania, sense menystenir la seva compatibilitat amb els condicionants

ambientals. Aquest és el tema central del tercer apartat, «Un cicle de l'aigua exprimit i alterat: febre passatgera o malaltia degenerativa?». Per Aldomà, la suma de necessitats socials i requeriments ambientals ha comportat una certa artificialització del medi que sembla tenir l'acceptació social. Les transformacions físiques dels sistemes aquàtics afecten el funcionament del cicle de l'aigua. L'equilibri entre el benefici d'aquestes alteracions davant l'assoliment de les demandes socials i el perjudici que suposa per a l'estat del medi ambient és complex. L'aposta per una gestió ambiental és, segons l'autor, una forma d'acotar voluntat i pragmatisme. Aldomà fa referència també al paradigma regeneracionista de la gestió de l'aigua, aquell en què es justificava «la necessitat imperiosa d'aprofitar els rius per a desenvolupar el país i modernitzar-lo». Una visió compartida avui dia per aquells que «s'estranyen de veure com els rius encara deixen anar aigua al mar, mentre queden terrenys secs per regar i ciutats que pateixen mancances d'aigua». Durant els darrers cinquanta anys, els rius catalans han perdut entre una quarta part i la meitat del seu cabal. Rius com el Besòs, el Llobregat o el Ter donen avui dia una imatge pobra i desdibuixada del que havien estat. Aldomà, tot i el convenciment que aquesta tendència es mantindrà en un futur proper, «quan els grans rius passaran a ser com la resta de petites rieres que queden seques i eixutes abans d'arribar al mar», aposta per limitar el creixement de consums en benefici del manteniment dels cabals ecològics que estableix la Directiva Marc de l'Aigua de l'any 2000. El cas del riu Ebre, «l'únic gran riu peninsular que, amb l'excepció del Duero, té encara alguna semblança amb els grans rius europeus», resumeix la complexitat de com afrontar els reptes d'integrar racionalitat i medi ambient.

El quart apartat, «L'abastament de les grans ciutats i els transvasaments: la crisi de la sequera», s'inicia amb una

constatació: «La societat i les administracions públiques s'han de pronunciar (davant l'abastament d'aigua) d'acord amb el context econòmic, social i polític del moment». Per l'autor, la presa de decisions en matèria hidràulica ha de contraposar les dues realitats fisico-socials implícites en la gestió del recurs aigua. Els condicionants de les conques catalanes tributàries del riu Ebre, d'una banda, i els respectius de les conques tributàries del riu Ter, del Llobregat i dels petits rius que aboquen directament a la Mediterrània, de l'altra. Es diferencia així el ponent, «amb l'agricultura i la natura», del llevant, «amb la indústria, els serveis i la població». Aldomà destaca com, tot i que ambdues realitats tenen una superfície molt similar, el que compta és que «les dotacions, les necessitats i la capacitat de gestió en matèria d'aigua són absolutament divergents». Això explica l'origen dels diferents plans i propostes per cobrir els déficits hídrics d'una vessant aprofitant les disponibilitats de l'altra. L'autor ho exemplifica en la cronologia de l'episodi de sequera de l'any 2008 que afectà la capital catalana. La realitat gironina, però, no queda al marge de la qüestió transvasista. L'autor recalca l'agreujaent que suposa que, des de l'any 1962 —amb la connexió del Pasteral fins a la planta potabilitzadora de Cardedeu—, l'aigua del riu Ter serveixi fonamentalment per abastir la regió metropolitana de Barcelona. És el que Aldomà identifica com un «transvasament entre conques hidrogràfiques» —aspecte que serà rellevant en la proposta de gestió hídrica que farà més endavant el mateix autor. Un antecedent que, amb la realitat de la sequera, motivarà la creació de la Plataforma del Ter a inicis de l'any 2008 i, un any més tard, el Compromís pel Ter, que demana «un tractament equitatiu, ponderat i proporcionat a tots els rius que transcorren per Catalunya». Però Aldomà denota que, més enllà de la casuística de la sequera i els antecedents més o menys favorables

als transvasaments, de portades d'aigua ja n'hi havia en funcionament, vuit de les quals precisament a l'Ebre, amb les sensibilitats i susceptibilitats que això comporta. Una gestió, però, que també ha trobat aliats més enllà de la frontera amb els Pirineus. És el cas del transvasament del Roine, «una solució que apareix i desapareix periòdicament en els mitjans i que forma part també de la batalla política de l'aigua». Per Aldomà, aquests antecedents de realitats i propostes no poden significar «la darrera i l'única batalla per satisfer les necessitats de la població o per mantenir uns ecosistemes humits vius». Cal situar el debat entorn dels transvasaments i els aprofitaments que els reclamen «en un mateix paquet que avalui la incidència ecològica general i l'interès social, sospesant els diferents avantatges i inconvenients de les opcions d'aprofitament». Es tracta, doncs, d'enfrontar els reptes futurs buscant un punt d'equilibri entre els diferents interessos en joc.

L'apartat següent, «El principal consumidor d'aigua té els peus de fang: l'agricultura de regadiu i el cas del canal Segarra-Garrigues», tanca la vessant descriptiva de l'obra. L'augment de la població mundial, amb el consegüent increment de la demanda d'aliments, ha motivat la diversificació de l'agricultura i l'aposta per la incorporació d'*inputs*, com l'aigua, i les millores tècniques. Tant la modernització dels regs tradicionals com els nous projectes de regadiu han transformat el territori. Tanmateix, el regadiu no ha restat exempt del debat sobre la disponibilitat d'aigua, la viabilitat econòmica dels projectes de modernització o de nova construcció o els interrogants ambientals de la seva posada en funcionament. El desenvolupament del canal Segarra-Garrigues reuneix tots aquests elements. Deu anys després de posar-se en marxa, l'entramat d'interessos entre l'Administració, l'empresa concessionària, els grups inversors i la comunitat de regants ha dibuixat un panorama que avui dia encara és incert. Un dels aspectes

que ha generat més controvèrsia és el del preu de l'aigua. Aldomà repassa el dilatat bany de xifres i conclou que «no es pot regar per damunt d'un cert preu el metre cúbic i això és el primer que hauria de tenir en compte un projecte de regadiu, tot procurant que amb aquest preu es cobreixin també les externalitats ambientals avui oblidades». L'autor denuncia que la gestió del regadiu respon a una situació «en la qual s'amaguen subvencions, desviacions i ineficiències» i es pregunta per què s'alimenta el mite del regadiu com a redemptor dels secans si «les poblacions regades pel canal d'Urgell i altres canals històrics segueixen el mateix camí d'abandonament agrari i es descobreix un horitzó de futur sense pagesos». La resposta la trobem unes línies més avall: «Els nous regadius ofereixen fonamentalment un nou horitzó colonitzador de terres verges i finques grans per a l'agricultura que ha de competir en els mercats internacionals [...], un espai per a les noves grans empreses agràries més o menys lligades a la transformació i a la comercialització.» Aquesta constatació porta Aldomà a preguntar-se per l'interès social dels nous regadius, pagats, en bona part, entre tots. S'arriba així a un dels altres temes que també han suscitat l'interès entorn d'aquest projecte de caràcter faraònic: la diversitat d'usuaris del canal i, en concret, l'abastament urbà i les activitats complementàries o afins. L'autor ho planteja com un contrasentit: «S'està fent un canal per donar l'aigua a uns que no la poden pagar, mentre a uns altres que sí que poden se'ls deixa al marge». Finalment, no podia faltar el tercer aspecte en discòrdia: la qualificació de les Zones d'Especial Protecció d'Aus (ZEPA) que exigeix la Comunitat Europea seria el tercer element en discòrdia. Per l'autor, les tres casuístiques plantegen un canal Segarra-Garrigues com un projecte que, més enllà de la geografia lleidatana per on transcorre, «ha d'aconseguir la implicació de la Catalunya metropolitana». Només així, fent d'un

projecte de regadiu un projecte territorial, s'aconseguiran els resultats socioeconòmics i ambientals desitjables.

Els dos apartats que segueixen i que responen a la voluntat reflexiva i propositiva de l'obra busquen solucions que satisfacin «una gestió socioeconòmica i ambiental raonable i equilibrada». D'una banda, l'apartat «Superar el catenaccio de la política hidràulica» inclou tot un conjunt de mesures per tal de respondre a la complexitat de la gestió hídrica «des de l'acord entre els diferents actors i interessos implicats». La confrontació entre la visió productivista i la defensa ambientalista, el conflicte d'interessos entre usuaris que deriva cap a un conflicte entre territoris, el joc polític que configura i condiona el model de gestió hídrica o el paper dels mitjans de comunicació en la transmissió d'una realitat canviant són alguns dels temes que, per l'autor, també influeixen en el debat al voltant de l'aigua i el seu paper com a factor de desenvolupament. De l'altra, l'apartat «Una alternativa per a la gestió del cycle de l'aigua socialment desitjable i econòmicament i tècnicament viable» s'aparta de la visió puntual de les propostes aportades en les pàgines precedents i aposta per una aproximació més general i integrada de la gestió de l'aigua, ja que només així «es fan entenedors els problemes generals que afecten el cycle de l'aigua i les seves solucions». Per Aldomà, el rerefons de les problemàtiques exposades amb anterioritat és «el conflicte entre la visió antropocèntrica i desenvolupamentista i la visió natural i ecosistèmica». En els darrers decennis s'evidencien alguns canvis en la visió de fons de la relació entre la societat i l'aigua —on el caràcter ambiental de la política europea ha tingut un paper clau. Davant aquesta realitat, la preservació d'uns cabals ecològics que garanteixin la qualitat ambiental dels rius, l'aposta per la interconnexió de xarxes com a «solució intermèdia que respongui raonablement a l'interès col·lectiu i pugui afrontar els períodes secs del clima medite-

rrani» o la gratificació de l'eficiència sobre un recurs escàs són tres de les premisses que l'autor proposa davant la necessitat d'impulsar una gestió integrada del recurs aigua que sumi recursos, usos i prioritats.

L'obra d'Ignasi Aldomà repassa les «batalles» de la gestió de l'aigua per extreure'n un aprenentatge i construir un futur dinàmic. Les propostes tècniques que aporta, explicades de forma tan taxativa com planera, responen a una visió integral del cycle de l'aigua. L'interès regional o sectorial deixa pas a una visió de conjunt, on el territori i la dinàmica socioeconòmica i ambiental que el condicionen és el factor clau del debat. La diversitat de fonts de proveïment com a mesura per aconseguir una bona qualitat del recurs a un cost raonable, la interconnexió de xarxes d'abastament urbà, l'aprofitament del potencial hídric de les terres interiors per assolir el desenvolupament integral més enllà de l'agricultura, el compliment dels cabals ecològics i dels equilibris ambientals d'interès general o la integració de les externalitats ambientals reals en el cost del recurs justifiquen bona part del discurs recollit al llarg de l'obra. Unes propostes que l'autor resumeix en la proposta de manifest Aigua per unir, unes línies generals per a la resolució de les grans problemàtiques hídriques de Catalunya: «Solucionar els problemes d'aigua de la Catalunya metropolitana, tot pensant en una solució estructural i a mitjà i llarg termini del conjunt dels problemes de l'aigua del país i tenint en compte el creixement equilibrat del conjunt de territoris que el componen i les garanties d'un funcionament ambientalment correcte del cycle de l'aigua.»

Sandra Ricart Casadevall
 Universitat de Girona
 Departament de Geografia
 sandra.ricart@udg.edu

